

Psychiatrie voor juristen

MICHAËL MEYSMAN^a

HUMMELEN, J.W. & HENGVELD, M.W. (2014). *Psychiatrie voor juristen*. Utrecht: De Tijdstroom.

Panopticon, 36 (4), 406-409
© 2015 Maklu | ISSN 0771-1409 | July 2015

^a Doctoraatsonderzoeker, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Universiteit Gent (Corresp.: Michael.Meysman@ugent.be).

In het voorjaar van 2014 verscheen bij uitgeverij De Tijdstroom het boek *Psychiatrie voor juristen* van psychiater en hoogleraar forensische psychiatrie J.W. (Ko) HUMMELEN en psychiater en emeritus hoogleraar Michiel W. HENGVELD. De auteurs geven de belangrijkste psychiatrische stoornissen waarmee juristen in de praktijk geconfronteerd kunnen worden beknopt weer, presenteren de beschikbare behandelmethode en lichten deze kort toe. Het boek heeft als doel de noodzakelijke (basale) kennis van dergelijke stoornissen te verschaffen zodat er binnen de (rechts)praktijk en door de verschillende rechtstakken heen op een adequate manier mee wordt omgegaan.

Het boek, opgedeeld in 16 hoofdstukken, is logisch en helder opgevat. De hoofdstukken 1 en 2 zijn voorbehouden voor de definiëring van een psychiatrische stoornis en een over- en inzicht van de behandelmethode. De overige 14 hoofdstukken zijn telkens gereserveerd voor een (hoofd)stoornis waarna onder de verschillende hoofdingen wordt ingegaan op specifiek onderscheiden vormen. Zo worden bv. in hoofdstuk 11 gedragsstoornissen besproken waarna zes specifieke types, gaande van de *periodiek explosieve stoornis* (PES), *over kleptomanie* tot *pyromanie*, apart toegelicht worden. Telkenmale wordt afgesloten met de zgn. forensische aspecten waarbij de brug gemaakt wordt tussen de wereld van de psychiatrie/gedragswetenschappen en deze van het recht.

Bij het doorbladeren van het werk wordt de indruk gewekt een syllabus in de hand te hebben: korte hoofdstukken waarvan de beknopte alinea's en paragrafen telkens met duidelijke tussentitels en nummering werden gemarkeerd, veelvuldig gebruik van opsommingen en weinig doorlopende tekst. Een laatste indicatie hiervan is de neutrale, haast klinische, schrijfstijl zonder 'persoonlijke toets' van de auteurs en dat het werk het zonder inleidend hoofdstuk of eindconclusie moet stellen. Geen kritiek maar een loutere vaststelling is dat het boek geschoold lijkt op de leest van de Nederlandse lezer. Naast de schrijfstijl hebben alle verwijzingen te maken met de Nederlandse (rechts)praktijk en ook de aangehaalde jurisprudentie is – voornamelijk – Nederlands van aard. Voor de Belgische lezer geïnteresseerd in deze thematiek behoudt het boek wel zijn relevantie omwille van het toegankelijk gemaakte inzicht in de verschillende psychiatrische stoornissen en hun behandelingswijze.

Via het gebruik van tabellen en kaders (hoofdstuk 1 en daarna slechts zeer sporadisch in hoofdstukken 7 en 13) werden onderverdelingen – bv. in tabel 1.1 tot 1.3 voor de onderscheiden psychische functies –, voorbeelden – bv. in tabel 1.5 voor een voorbeeld van een

structuurdiagnose – of toelichtingen – bv. in kader 7.1 waar de *pseudologica fantastica* of het pathologisch liegen als gedragspatroon nader wordt bekeken – extra in de verf gezet. Deze vormgeving verhoogt het leesgemak en zal snel opzoekwerk vergemakkelijken, maar voelt soms wat simplistisch aan. Ook lijkt het gebruik van de extra verklarende kaders disproportioneel voorbehouden voor het eerste hoofdstuk, waarna de lezer slechts zeer sporadisch deze visuele hulpmiddelen terug vindt. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in het eerste hoofdstuk, zoals aangegeven wordt in de noten, min of meer letterlijk geciteerd wordt uit een eerder leerboek van een van de auteurs.

In het eerste hoofdstuk nemen de auteurs de lezer bij de hand en wordt in begrijpelijke termen weergegeven wat een psychiatrische stoornis precies omvat. Via een stappen systeem komen de auteurs samen met de lezer tot een werkbare basisdefinitie. Onder de afsluiter ‘forensische aspecten’ wordt de nieuw gedefinieerde psychiatrische stoornis gelinkt aan de rechtspraak, en dit met een verwijzing naar het Nederlandse strafrecht – met de strafuitsluitingsgrond van Artikel 39 (vergelijkbaar met Artikel 71 van het Belgische Strafwetboek) wegens ontoerekeningsvatbaarheid o.g.v. een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Op deze manier wordt meteen ook de soms ingewikkelde relatie tussen de (forensische) psychiatrie en het recht aangetoond. De controverse rond de dominante positie van het DSM-classificatie systeem voor stoornissen, de rol en interpretatie van de rechter en de mogelijk tegenstrijdige verklaringen van de betrokken deskundigen/beoordelaars (bijvoorbeeld en vooral in strafrechtelijke procedures wanneer over schuldbeawaarding en toerekeningsvatbaarheid geoordeeld wordt) komen aan bod.

Het tweede hoofdstuk behandelt vervolgens op adequate wijze de bestaande behandelmethoden. De meest courante methoden en therapieën worden gepresenteerd en de auteurs nemen terecht de tijd om de voor- en (mogelijke) nadelen te presenteren. Zeker bij het bespreken van de psychofarmaca (p. 38-50) wordt de nodige aandacht besteed aan de ontwikkeling en werking ervan. De invloed van deze geneesmiddelen op de chemische processen binnen het zenuwstelsel wordt geconcretiseerd en ook de (bij)werking t.a.v. de te behandelen stoornis is op begrijpelijke wijze voorgesteld. Interessant voor de lezer, en relevant voor de dagelijkse realiteit, is dat het hoofdstuk ook kort ingaat op praktische probleemsituaties. Zo wordt het voorbeeld gegeven dat bij schizofrenie de behandeling met anti-psychotische farmaca vaak bemoeilijkt wordt doordat er bij de betrokkene nauwelijks een ziektebesef is, waardoor de noodzaak voor het gebruik van medicatie niet onderkend wordt. Bovendien vormen de bijwerkingen vaak een extra motivering om met de medicatie te stoppen (p. 41). Dergelijke illustraties maken de behandeling van psychische stoornissen en de concrete problemen waarmee de betrokkenen – zowel de cliënt/patiënt als de behandelende professionals – geconfronteerd kunnen worden, tastbaar voor de niet-geïnitieerde lezer. Ook het forensische luik bij dit thema werd voldoende uitgediept: het *what works-principe*, de uiteenzetting van de verschillende interventies (onderdelen) van een forensische behandeling en de terugvalpreventie (vanuit juridisch oogpunt bv. van belang voor het voorkomen/beperken van recidive) komen aan bod en laten een licht schijnen op de specificiteit van het forensische als bijzondere tak op het raakvlak tussen recht en psychiatrie.

Bij de uiteenzetting van de verschillende stoornissen in de volgende hoofdstukken vallen twee zaken op: de lezer blijft vooreerst op zijn of haar honger zitten wat het forensische luik betreft. De auteurs beperken de behandeling hiervan stelselmatig van 1 tot maximum 4 bladzijden per hoofdstuk, waardoor het boek voor de praktijkjurist op zoek naar een degelijke houvast zijn doel lijkt te missen. Verwijzingen naar jurisprudentie is uitermate beperkt en wetgeving wordt slechts zeer sporadisch aangehaald. Wanneer bv. het forensische aspect

van een post-traumatische stressstoornis (PTTS) aan bod komt – 1,5 pagina in het boek – dient de lezer zich tevreden te stellen met de melding dat het binnen het strafrecht frequent om de vraag gaat of een door de betrokkende gepleegd geweldsincident samenhangt met een aanwezige PTTS (p. 122). Het onderbouwen of versterken van dergelijke uitspraken met voorbeelden of verwijzingen naar relevante en/of recente rechtspraak werd echter nagelaten doorheen het werk. Dergelijke algemene stellingen – vaak ook zonder bronvermelding – zijn weinig concreet en niet behulpzaam. Los van de vage inhoud van het forensische luik bij elk van deze hoofdstukken, is de louter proportie ervan in het boek – een totaal van 38 op 294 pagina's – voldoende indicatie dat er voor de in het voorwoord aangehaalde juridische professionals op dit vlak weinig te rapen valt. Dit wordt door de auteurs wel onderkend in datzelfde voorwoord waar uitdrukkelijk gesteld wordt dat de nadruk ligt op de beschrijving van hoe stoornissen zich op gedragsniveau kunnen manifesteren, maar de vraag kan geopperd worden naar de echte meerwaarde van de toegevoegde forensische luikjes. De titel psychiatrie voor juristen lijkt hierom wat ongelukkig gekozen, temeer daar het boek zelf reeds vermeldt dat ook andere betrokkenen (penitentiaire beampten, verpleegkundigen, etc.) beoogd worden. Hier is op zich uiteraard niets mis mee, maar wanneer tot slot ook gesteld wordt dat het werk zich tevens richt op psychologen werkzaam in de forensische psychiatrie, dient als bijkomende opmerking gemaakt te worden dat het boek ook bij de bespreking van de stoornissen zelf een zeer gesimplificeerde stijl blijft hanteren. Zoals gesteld wordt binnen een gelimiteerde ruimte en in zeer kort bestek een beeld gegeven van de psychische problematiek, bovendien met slechts beperkt gebruik van bronnenmateriaal en verwijzingen. Dit vormt enerzijds een meerwaarde omdat het de toegankelijkheid sterk vergroot, maar laat zich anderzijds te vaak betrappen op algemeenheden of een al te beperkte verschaffing van informatie. Hierdoor is de gepresenteerde informatie behapbaar en zelfs aantrekkelijk, maar wordt slechts een klein tipje van de sluier gelicht. Naar potentiële lezers toe ontbreekt m.i. een extra toelichting – bv. via een inleidend hoofdstuk – waarbij de gepresenteerde informatie gekaderd wordt binnen de lovenswaardige bedoeling van het boek, vooral gezien de complexe materie die het behandelt. Een zin als *'Om de kwaliteit van de door psychiaters of psychologen opgestelde rapporten te kunnen beoordelen en om zichzelf een oordeel te kunnen vormen over de stoornis van de betrokkene,...'* doet bij mij de vrees ontstaan dat de gehanteerde uiteenzetting het potentieel heeft om de forensische psychiatrie in de praktijk te bemoeilijken doordat onterechte assumpties worden gemaakt door juristen en andere aangehaalde betrokkenen inzake de geestesgesteldheid van hun patiënten/cliënten. Het is bovendien niet aan de juridische wereld om uitspraken te doen over de specifieke stoornis waaraan een betrokkene lijdt, maar zij dient de door de deskundige(n) gepresenteerde beoordeling te interpreteren naar recht en hieraan de correcte juridische gevolgen te verbinden.

Het boek lijkt m.i. met andere woorden te lijden aan een zekere *overstretch*. Door beide werelden te willen combineren en dit bovendien in een gesimplificeerde stijl, lijken beide doelen niet bereikt: Voor juristen ontbreekt een echte link naar het toepasselijke recht, en de gepresenteerde informatie inzake de psychiatrische stoornissen is iets te basaal om een daadwerkelijke meerwaarde te bieden tegenover wat men in de praktijk, wanneer geconfronteerd met een problematiek omtrent een (vermoedelijke) geestesstoornis, zelf kan en zal opzoeken hieromtrent. Het ware weldegelijk beter geweest om duidelijke keuzes te maken in het boek en ofwel in te zetten op een doorgedreven, toegankelijke informatiebron inzake de relevante psychiatrische stoornissen dan wel de focus te verleggen naar een grondige analyse van de forensisch-psychiatrische aspecten met de nodige aandacht voor de verzuchtingen van de huidige rechtspracticus.

Wanneer we het boek echter bekijken als een laagdrempelige kennismaking met de psychiatrie teneinde een veelvoud aan geïnteresseerden – niet louter juristen, de titel ten spijt – op toegankelijke wijze te informeren omtrent de vaakst voorkomende en/of meest relevante psychiatrische stoornissen, dan verdienen de auteurs ook lof. Het is aangenaam geschreven en presenteert op behapbare wijze een complexe problematiek die binnen de moderne samenleving zeer present, maar des te weinig gekend is. Dat onbekend onbemand maakt is tevens zeer duidelijk in het imponerende hiaat tussen de psychiatrie en de juridische wereld. Elke genuanceerde bijdrage aan de kennis en het debat omtrent de benadering en behandeling van de psychiatrisch gestoorde binnen een juridische context is daarom welgekomen.